

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שבת העשרים וארבע

בהר (תשכ"ה)

כ"ה ס"ז - ג"ב

במזכר עצמו לגר תושב או לגוי עובד כוכבים

גליון זה הוא המשכו של גליון בהר-בחוקותי תשכ"ב; שעסק אף הוא בנושא זה.

א. מ"ח. אחרי במזכר גאולה תהיה לו

ספרא שם: בא ואמר: "הרי אני במזכר!" יכול הזקק לו? ת"ל: "אחרי במזכר" - הא אין אתה בזקק לו אלא משימכר.

פירוש הראב"ד (בעל ההשגות על הרמב"ם)

אם בא ואמר: "הריני רוצה למכור עצמי לגוי, אם לא תתנו לי כדי דמי, והרי כשאמכר חפצוני על כרחכם... ומח שתעשו לאחר מכירה עשו לי עכשו, ותנו לי כדי דמי", יכול יהיו בזקקין לו קרוביו ליתן לו כלום? ת"ל: "אחרי במזכר..."

העמק דבר ד"ה אחרי במזכר: בא ללמד שמקורם יש להשתדל שלא יהיה במזכר, אך מכל מקום אם במזכר - "גאולה תהיה לו".

בתורת כהנים תביא להיפך: "בא ואמר: הרי אני במזכר" יכול הזקק לו? ת"ל: "אחרי במזכר". וגם זה מרומז בלשון המקרא והיינו אם בא לקרוביו לומר: אם אין אתם עושים לי כך וכך, הריני במזכר לגר ותהי לחרפה למשפחתו, על זה מרומז, שאין צריכים לדבריו...

ומכל מקום גם מה שכתבנו אמת ומשמע בפשט המקרא, שאם יודעים שכך הוא עני ועומד למכור עצמו באמת, יש לעשות השתדלות שלא יבוא לידי כך.

1. מאיזו מלה בפסוקנו דייק הספרא לומר כן?

2. מר מעט דברי הספרא, שאין בזקקין לו, אם בא והודיע שיש בדעתו למכור עצמו לנכרי?

3. איך יש להבין את דברי בעל העמק דבר, שגם דעתו "אמת ומשמע בפשט המקרא"?

4. היש סתירה בין דעת הספרא לדעת בעל העמק דבר אם לא?

ב. ה'. מ"ח: אחרי במזכר גאולה תהיה לו

נ': וחשב עם קונחו משנת ממכרו לו עד שנת היובל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו.

קדושין כ' ב':

תנא דבי ר' ישמעאל: יכול הואיל והלך זה ובעשה כומר לעבודה זרה, לדחי אבן אחר הנופל? ת"ל: "גאולה תהיה לו".

בבא קמא קי"ג ע"א-ע"ב:

דרש ר' עקיבא: מניין לגזול עכו"ם שהוא אסור? שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ח): "אחרי במזכר גאולה תהיה לו" - שלא ימכנו ויצא.

(רש"י: שלא ימכנו ויצא)

כלומר שלא יוציאוהו בית דין מיד עכו"ם אלא בגאולה) יכול יגלוס עליו? ת"ל (ויק' כ"ה נ') "וחשב עם קונחו" - ידקדק עם קונחו. (ראב"ד: יטעה את הגוי ויעשנו כגולם).

רמב"ם בפירוש המשניות למסכת כלימ פרק י"ב משנה ז':

...סלע הוא ד' דינרים ושקל הוא חצי סלע והוא שני דינרים. ואם נשאר מן הסלע פחות משני דינרים הנה אין מותר לו שיעזבוהו על צורתו אבל יתכחו, שאולי יטעה בו אדם שאינו מכירו ויקחחו בשקל, והוא פחות משקל!...

הנה אין מותר לאדם שיקיים דיבר או מעה יחסר ממנו רשתות, אלא שיחתוך אותן. כל שכן שלא ישתמש בה או יטעה בה את העכו"ם - וזה אשר ידמו חסדו האנשים וקצת יחידים, שזאת ההטעה מותרת עם עובד כוכבים, היא טעות ודעת בלתי אמת. אמר ה' ית' בדיון קנינו במזכר עצמו לעובד כוכבים או לעבדות כוכבים עצמה, כמו שבא בפירושו. אמר: "וחשב עם קונחו" ואמרו חז"ל (ב"ק קי"ג): יכול יגלוס עליו? ת"ל: "וחשב" - ידקדק עמו בחשבונו. וענין "יגלוס" - יערים עליו ויטעהו...

וכן אינו מותר הדברי והתחבולה, ומיני חטאות והאונאות והעקיפים על העובד כוכבים. אמרו (חולין צ"ד) "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים, וכל שכן בדבר שיוכל לבוא לידי חלול השם, שזהו חטא גדול והגעה לאדם תכונות רעות."

ואלו הרעות כלן אשר באר ה' יתברך, שהוא יתעב אותם ויתעב עושה, אמר (דב' כ"ה) "כי תועבת ה' אלוקיך כל עושה אלה כל עושה עול".

וכבר יצאנו מכוונתנו הנה, אבל שאינו ראוי ההשמה ממנו.

1. הסבר את הבטוי לדחות אבן אחר הגופל.
2. הסבר כיצד שומרת התורה כאן על הנמכר ועל המוכר?
3. הסבר במה עדיפה זכותו של נמכר לעכו"ם ובמה פחותה זכותו משל זכותו של עבד שנמכר לישראל?

ג. מ"ח. אחרי נמכר גאולה תהיה לו

כלי יקר: וכי טלקא דעתך, שיגאלנו קודם שהוא נמכר? מה ת"ל: "אחרי נמכר גאולה תהיה לו?"

כי יש לומר: מדקאמר "לא ירדנו בו בפרך לעיניך", שזה ע"ק הסעם לגאולתו, ואם כן אמתיך עד שאראה הנהגתו עמו, אם ירדנו או לא, קמ"ל: תיכף אחרי שנמכר, אע"פ שלא עבד בו בפרך, חייב אתה לגאלו כדי שלא ילמד ממעשיו ויאמר: "הואיל ורבי מגלה עריות ועבד ע"ז ומחלל שבת - אף אני כמותו!"

ואם נאמר, שכל "אחרי" - מופלג, נקט "אחרי" לרבות שאפילו אם כבר היה אצל שנים רבות וראית שאינו רודהו בפרך, מכל מקום חייב אתה לגאלו, כדי שלא ילמד ממעשיו.

1. השוה את דבריו לדברי הגם' בעדושיך ובבבא קמא שהובאו לעיל. כל שלשת המקומות נלחמים בגד רצון הגואל להתחמק מחובת הגאולה, מה הם דברי ההתחמקות בכל אחד אחד משלשת המקומות שנגדם מופנים דברי חז"ל ודברי הכל יקר?

2. כל אחד משלשת המקומות מדגיש מלה אחרת בפסוקו. מה היא המילה המודגשת לפי כל אחד?

ד. ג'. והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו.

רלב"ג: למדנו שחוא נגאל בכסף ולא בשוה כסף... וזה מיושר התורה, כי מפני שהקלה התורה בענין הגאולה הזאת שיגאלוהו קרובין או ילדו לגואל או יגאל עצמו אם תשיג ידו, הנה יקרה בזה מן העול, אם יוכל לתת לאדוניו שוה כסף, והוא, שבזה האופן יתכן שיערימו האנשים למכור מה שלא ימצא לו קרובים לקנות, ויהיה בזה עשוק מי שיקנה זה העבד. ולזה רצתה התורה שלא יגאל אלא בכסף, - לא בשוה כסף.

הסבר, מאלו פסוקים בפרשתנו דייק לומר כן?

העורך: מ. פרלמן

שאלות בטעמי המקרא

ויקרא כ"ה ל"ה: וכי-ימור אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך

בבא מציעא ע"א א': גר תושב האמור העניין רבית מאי היא דכתיב וכי ימור אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. אל תקח מאתו בשך ותרבית ויראת מאלקיך וחי אחיך עמך. ורמינהו לויז מהן ומלוין אותן ברבית וכן בגר תושב. אמר רב נחמן בר יצחק מי כתיב אל תקח מאתם מאתו כתיב מישאל.

מבאר בעל תורה תמימה (בעקבות רש"י שם) ורוצה לומר אחיך קאי, וכי כתיב גר תושב, לענין וחי עמך כתיב, שאתה מצווה להחיותו. ולפי זה מחלק הכתוב, מתחילה אמר סתם "והחזקת בו", ואח"כ מבאר שיש הבדל אם הוא גר ותושב או "וחי עמך", אבל בישראל - "אל תקח מאתו בשך ותרבית..."

הרב וולף היינצנטיין (בפירושו "הבנת המקרא"): השכיל חכמי הסעמים לחבר "וחי" אל "גר תושב", ו"עמך" ביצב לבדו, לתורת שאלה שלוש תיבות דבר מוסגר הן, וסדר הכתוב: "והחזקת בו עמך", תחזיק בידו שלא ימרט.

והחזקה הוא מפרש בפסוק הסמוך: להלוותו בלא בשך ותרבית, וגם גר ותושב יחיה, תתן לו כדי חייו, אבל אין אחת מצווה להחזיק ולהלוותו.

- (1) רור"ה מזכיר במפורש את פיסוק הסעמים. האם גם פירושו של בעל תורת על התלמוד מתיישב עם הסעמים?

- (2) רמב"ן לפסוק ל"ג בסוף דבריו: ואנקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה: ידור ויתושב וחי עמך, אבל על דעת רבותינו בגמרא והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך.

נראה, שלרמב"ן היתה גירסא אחרת של אונקלוס מאשר זאת הנמצאת בספרים היום: דיר ותושב וחי עמך. איזה גירסא מתאימה יותר לסעמים?